

Marijona Barkauskaitė

A. MACEINOS TAUTINIO AUKLĖJIMO IDĖJOS GLOBALIZACIJOS KONTEKSTE

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami pedagogo Antano Maceinos darbai, kuriuose sprendžiamos tautinio auklėjimo problemos ugdant asmens tautinį tapatumą. Bandyta atskleisti požiūrių į tautinį auklėjimą įvairovę skirtingais laikotarpiais.

Esminiai žodžiai: rasė, tėviškė, tauta, tautinis identitetas, tautinis auklėjimas.

Įvadas

Įsibėgėjusi globalizacija, spartus integravimasis į Europos Sąjungą, žvelgiant iš švietimo pozicijų, vertintini kaip ypatingi iššūkiai tautai, valstybei ir jos pamatiniam sandui – asmenybės ugdymo procesui. Globalizacijos ir europinės integracijos sukelti veiksniai pačiais įvairiausiais būdais ir formomis transformuojasi nacionalinėje aplinkoje, sukeldami pokyčius, kuriuos vienaip ar kitaip sprendžia tauta ir valstybė, nagrinėdama žmogaus problemas. Tarptautinių ir nacionalinių tyrimų duomenys, taip pat aktyvus dalyvavimas ugdymo(si) procese leidžia teigti, kad globalizacijos veiksmų sukelti pokyčiai mažoms valstybėms „ypač toms, kurios per palyginti trumpą istorinį laikotarpį išgyveno dramatiškus sukrėtimus (pavyzdžiui Lietuva)“ ugdomuoju (edukaciniu) aspektu dažniausiai nėra pozityvus laisvos atsakingos asmenybės ugdymui, nes dar nespėta „išsivalyti iš „įsigėrusio sovietinio paveldo“ [2]. Todėl pedagoginė bendruomenė šiandien susiduria su ypatingu iššūkiu – stiprinti mokyklos, mokytojo ugdomasias galias ieškant teorijų, metodologinių konstrukcijų, ugdymo(si) koncepcijų, formų ir būdų ir t. t., atstatant ir stiprinant ugdytinio tautinį identitetą.

T. H. McLaughlinas (1997), svarstydamas apie tautinio identiškumo ir švietimo sąveiką, diskutuoja su Kewinu Williamsu apie tai, ar švietimas, mokykla turėtų ugdyti „europinį identiškumą“. K. Williamsas įrodinėja, kad „europinis“ identiškumas stokoja kultūros šaknų ir vienaarūšiškumo. <...> Argumentai už Europos Sąjungą visų pirma yra ekonominio ir strateginio, o ne kultūrinio pobūdžio. Šie argumentai nėra pakankamai svarūs, kad pasiūlytų kokių realų supratimą, ką galėtų reikšti „europinis identitetas“ [pgl. 4]. Todėl autorius teigia, kad „šaknų“ nebuvimas neleidžia kalbėti ir apie europinio identiškumo ugdymą, kadangi tautinio identiškumo šaknys laikytinos tuo pradiniu tašku, nuo

kurio reikia pradėti visą ugdymą [4]. Mokslininkai kelia klausimą, „ar „europinio identiškumo“ ugdymo užduoties apskritai turėtų būti siekiama“ mokyklose.

Susipažinęs su Lietuvos švietimo sistema T. H. McLaughlinas (1997) tautinio identiškumo ugdymo problemą Lietuvoje mato „ypatingame kultūriname, istoriniame ir politiniame kontekste“, suvokiant paliktus pėdsakus, ilgamečio lietuviškojo tautinio identiteto slopinimą, todėl būtumas ir „reikalavimas švietimui ugdyti arba bent išsaugoti lietuvišką tautinį identitetą yra pagrįstas“ [pgl. 4, p. 109]. Mokslininkas formuluoja labai konkrečius klausimus-užduotis, į kuriuos atsakymų turėtume ieškoti šių dienų švietimo sistemoje, pagrįsdami tai mokslinių tyrimų duomenimis, pedagoginio palikimo analize, tautinio identiteto ugdymo klausimu, kuris Lietuvos švietimui skirtingais istoriniais laikotarpiais kėlė skirtingus prioritetinius klausimus: „kurie lietuviško tautinio identiškumo bruožai yra vertingi, kurie turėtų būti ypač ugdomi bei saugomi švietimo ir kokiomis priemonėmis“ [ten pat, p. 109]. Aiškinamasi ir apie tautinio identiteto ugdymui patogiausią amžiaus tarpsnį suvokiant žmogaus ir jo ugdymo proceso sudėtingumą. Sokrato, T. Edisono, A. Mencelio, A. S. Neilo, Dž. Loko, A. Paškaus, J. Laužiko, S. Šalkauskio, A. Maceinos darbų studijos sustiprina nuostatą, kad vertybinis žmogaus pasaulis, taip pat ir tautinis identitetas turi būti ugdomas vaikuose kartu su motinos pienu, pradedant namų, artimiausios aplinkos ir baigiant pasaulio pažinimu. Sustiprintas dėmesys tėvynei, „tautos tėviškei“ reikalingas tuomet, kai vyksta staigūs kultūriniai, politiniai lūžiai visuomenėje. Nuoseklų tautinį ugdymą, peraugantį į tarptautinį ugdymą(si), pagrindė A. Maceina veikale „Tautinis auklėjimas“ (1934), kai tautinio identiteto ugdymui, kaip ir šiuo laikotarpiu, reikia išskirtinio prioritetinio dėmesio mokykloje, pasitelkiant kitus pašauktuosius ir atsitiktinius veiksnius ir veikėjus.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti ir išskirti tautinio ugdymo (auklėjimo) svarbiausius veiksnius A. Maceinos pedagoginiame palikime, išryškinant sąlyčio taškų ir auklėjamųjų galimybių panaudojimo šiandieniam ugdymo(si) procesui galimybes.

Mokslinio tyrimo metodai: A. Maceinos veikalo (originalo) „Tautinis auklėjimas“ (1934) ir jo straipsnių mokslinė analizė, interpretacija ir standartizuoto pokalbio su keturiais informantais aptartis.

A. Maceina knygoje „Tautinis auklėjimas“ (1934) „autorius žodyje“ teigia, kad nagrinėti tautinio auklėjimo problemą skatino dvi aplinkybės: „pats problemos aktualumas, nes vyko tautinis mūsų laikų sąjūdis ir autorius išskirtinis mokslinis domėjimasis šia problema“ [3]. Prisipažindamas, kad dominanti problema yra „ne praktinė, bet filosofinės pedagogikos“, autorius teigia, kad tautinis auklėjimas „apima visą ugdymo plotą ir visas pedagogikos disciplinas“ ir yra „palankiausia dirva pedagogikos ir gyvenimo filosofijos sintezė“ [ten pat]. Todėl autorius tautinio auklėjimo procesą nagrinėja nuo šio proceso ištakų iki veiksnių, lemiančių tautinį identitetą.

Aptardamas tautos atsiradimo veiksnius, A. Maceina teigia, kad tautų atsiradimas nėra atsitiktinių žmonių sambūris, bet „lėto išsivystymo išdava <...> organiškai išsivystę vienetai, turį savotišką gyvenimą ir savo paviršiuje, ir savo gelmėse“ [ten pat, p. 1]. „Tauta visų pirma turi būti gamtinis vienetas, ant kurio vėliau galėtų išaugti tauta kaip kultūrinis vienetas“ [ten pat, p. 5]. Vieną iš tokių pamatinių vienetų A. Maceina įvardija rasę. A. Maceina, išanalizavęs to meto žymiausių mokslininkų sampratą apie rasę įvairiais aspektais, daro apibendrintą išvadą, kad „rasė keroja kūne ir tik per kūną ji daro įtaką žmogaus sielai. Dvasinių rasių nėra ir negali būti. <...> Žmonės darosi surišti vieni su antrais tuo, ką jie turi bendrą savo kūne, būtent: zoologiniu vienodumu išskiriant dvi svarbiausias ir „charakteringiausias ypatybes: pastovumą ir paveldimumą“. Tolesnės ir gilesnės diskusijos pagrindė, kad „rasė deda tautai bendrą pagrindą, ant kurio vėliau gali išsivystyti įvairūs pavidalai. Pripažinus rasę kaip vieną iš tautą formuojančių veiksnių, ypatingą dėmesį skiria „gyvenamosios aplinkos“ veiksniams nekvestionuotinai pripažįstant, kad gyvenamoji aplinka turi didelės įtakos ne tik atskiriems individams, bet ir tautoms ir net visai žmonijai“ [ten pat, p. 8].

Gyvenamosios aplinkos įtaka tautai aptariama įvairiais aspektais: klimato, teritorijos, vandenynų, kalnų, lygumų ir kt. požiūriais, įvardijant jų esmines sąlygas, kurios „migdo ar žadina veikti“, „suglaudžia ar atitolina“, „atidaro kelią pasauliui valdyti“, „priverčia svarstyti ar fantazuoti“.

Tautos subrendimui ypatingos reikšmės turi jos „išgyventas tarpsnis“, praėjęs „kultūrinius tautos žygius“, suvokęs „vienodumo“ ir „bendrumo“ reikšmę istoriniame tautos likime sujungiant tris elementus:

- „bendrus žygius praityje;
- bendrą gyvenimą dabartyje;
- bendrą sąmonę, jungiančią tautos praeitį su dabartiniu“ [ten pat, p. 16].

Taip suprastas tautos istoriškumas palaiko jos nenutrūkstamumą tapatybės išlikimą.

Mokslininkas kelia klausimą, „kas padaro, kad tam tikra didesnė ar mažesnė žmonių grupė tampa išvidinės jungties sukeltu vienetu arba tauta“ [ten pat, p. 1]. A. Maceina pritaria O. Baueriui, kuris tautinę individualybę vadina „sustingusia istorija“, kurią papildo kintanti tautos kultūra, veikiami įvairiausių aplinkybių, tačiau „niekada neišnyksta tai, kas buvo įgyta“ jos raidos istorijoje.

Tautinėje individualybėje A. Maceina išskiria dvi puses: fizinę ir dvasinę. Fizinė tautinės individualybės atrama yra visų gamtinių veiksnių visuma, į kurią „atsiremia“ psichinis tipas nuspalvindamas fizinį tipą kultūriniais veiksniais. Abiejų (fizinį ir psichinių) tipų veiksniai organiškai suauga vienybėn, sudarydami „tautinę individualybės vienį“, kuris nedalomas nei individo, nei tautos požiūriu. „Tautinė individualybė yra tautos-vieneto jungtis ir tautos-individo esmė“ [ten pat, p. 27].

Mokslininkas kelia klausimą: „Kas sudaro tautinės individualybės esmę?“ Remdamasis mokslininkų tyrimais, A. Maceina apibendrintai teigia, kad tautinę individualybę lemia ne vienas kuris nors veiksnys (kalba, kultūra, religija, rasė ir kt.), bet jų visuma, jungtis. „Tautinė individualybė yra tautos – vieneto jungtis ir tautos – individo esmės <...> kuris kuria ir kalbą ir papročius ir apskritai kultūrą, kuris nuspalvina religiją ir kuris savaimingai vieną individą glaudžia prie antro <...> vadinasi, tautinio tapatumo reikia ieškoti ne šalia žmogaus, bet pačiame žmoguje, jo prigimtyje <...> kaip viso gyvenimo tikroju veikėju yra žmogus, taip ir tautinio“ [ten pat, p. 27].

A. Maceina, aptardamas tautinės individualybės teorijas – tautinį materializmą ir spiritualizmą, teigia, kad būdamas vienašališkos jos negali būti pakankamos tautinės individualybės esmei išlaikyti. Todėl teigiama, kad „tautinė individualybė yra gamtinių veiksnių pradėtas ir vienodo bei bendrai pergyvento istorinio likimo išryškintas žmonių buvimo būdas <...> gamtinių veiksnių pradėtas dar motinos iščiūje, kultūriniai ją atbaigia auklėjimu ir apskritai individo įjungimu į tautos gyvenimą“ [ten pat, p. 34].

Todėl tautinė individualybė yra ir įgimta ir įgyta paveldėjimo ir auklėjimo būdu. Pirmasis veiksnys (įgimtas) yra savaimingas, antrasis (įgytas) – sąmoningas.

Tautinė individualybė nėra sustingusi, tai gyvas, kintantis ir nuolat atsinaujinantis procesas kiekvienaime žmoguje ir jų bendruomenėse.

A. Maceina mokslinius tyrinėjimus skiria spręsti aktualiausiai problemai – kada „Tauta gali būti valstybėje ir tauta gali būti valstybė. <...> Pirmuoju atveju valstybė jai yra išviršinis ir todėl svetimas

dalykas, antruoju – valstybė tautai išauga iš vidaus ir todėl tampa sava valstybe“ [ten pat, p. 42]. Pastarasis klausimas šiandien ypač aktualus – kaip tautai išlaikyti ir kurti savą valstybę, suvokiant ją kaip nepakeičiamą, nes tik „sveika tauta ir kartu kiekvienas josios narys nešioja savo širdyje ir yra stipri tautinė valstybė“ [ten pat, p. 43].

Sąmoningo „išvidinio“ savos valstybės „įdėjimo“ į kiekvieno širdį A. Maceina mato sistemingame auklėjimo procese, integruojant visus veiksnius, pradedant pirmuoju vaiko „radimusi“ ir žingsniu šeimoje.

Nekvestionuotinai pripažinta, kad šeima ugdomuoju požiūriu yra galingiausias veiksnys. Šeima kaip visuma su pašauktaisiais ugdytojais tėvais sudeda vaikui pagrindinius pamatus, kuriuos koreguoti, įtvirtinti „atraminius stulpus“ asmenybės tapsme yra sudėtinga, todėl visos ugdymo institucijos taip pat turi skirti ypatingą dėmesį esamai ir būsimai šeimai stiprinti, ugdyti tautiškumo aspektu.

Remdamiesi A. Maceinos įžvalgomis ir šių dienų ugdymo realijomis ugdytojai pedagogai turėtų atkreipti vaikų dėmesį į šeimą, ypač išplėtojant ugdomuosius aspektus šeimos aržvilgiu, kurie ypač svarbūs tautiniame auklėjime, tai:

- pagarbos tėvams, seneliams, artimiesiems ugdymas per įvairių veiklų organizavimą (ne tik žodžiais), bet skatinant ir organizuojant jų pagerbimus, gyvenimo istorijų ir praeities studijavimą;
- pareigų šeimoje turėjimo ir atlikimo aptarimas ir nuolatinė stebėseną, kad tai atliktų, vykdytų;
- atsakomybė už prisiimtus vaidmenis šeimai ir įsipareigojimas tai vykdyti įvairiomis sąlygomis;
- namų kaip šventovės puoselėjimas, gražinimas, saugojimas ir kt. (Tai turi būti ir pedagogo iniciatyvos).

Įvardytų ir neįvardytų ryšių su vaiko šeima kūrimas ir yra jų tikrasis rengimas būsimai šeimai, suvokiant jos amžiną paskirtį, atsakomybę, įsipareigojimą šeimai, vaikams ir t. t.

Kadangi į „tautą einama per šeimą, taip į tėvynę einama per tėviškę“ [ten pat, p. 5]. Kuriant Tėvynės sampratą, kai namai vaikui per siauri, o tėvynė – per plati, dar sunkiai suvokiama, todėl tėviškė „darosi išplėstasis šeimos namas“, kurį sudaro ne tik „žemės sklypas, bet ir šito sklypo istorija ir tie, kurie jame veikė ir šitą istoriją kūrė“ [ten pat, p. 50], todėl į ją mes turime būti „įsišakniję visu mūsų dvasiškumu ir kultūra“ [ten pat, p. 51]. Jei įsišaknydama į savo namus, dirvą, sklypą šeima kurs kartu su ugdymo institucija, jos ugdytojais, tuomet bus stiprinamas „išvidinis dvasinis“ vaiko ryšys su šeima, namais, stiprinami tradicijų, papročių, unikalių ir individua-

lių šeimos ir tėviškės istorijų studijavimą ir pažinimą, kurią „pripildo ir įprasmina žmonės“ ir pirmiausia tėvai, tuomet randasi tikimybė išsišaknyti namuose, tėviškėje, o vėliau ir tėvynėje, „kur nėra tėvų, ten nėra nė tėviškės“ [ten pat, p. 53].

Manome, kad A. Maceina šiandienį vaikų „išvežimą“, vadinamą „geltonų autobusiukų pavėžėjimu“ iš tėvų žemės, tėviškės, mokyklos į kaimynines žemes, įvardytų kaip viena skaudžiausių ir reikšmingiausių kirčių nutraukiant artimiausią ryšį su tėvų namais, paverčiant juos tik nakvynės namais. „Jei nenorite, kad aš nemylėčiau savo žemės kampelio, kaip galite norėti, kad mylėčiau kaimyno žemę“ [ten pat, p. 56].

Per tėviškę bręsdamas žmogus suvokia tėvynę, kur yra trys pagrindiniai pradai: „žemė, arba teritorija, tautos istorija ir pati tauta“ [ten pat, p. 59], kurie vienas su kitu susiję, bet visi būtini tėvynės suvokimui. Ugdomuoju požiūriu labai aiški auklėjimo proceso nepertraukiama ugdomojo veikimo seka: gimtųjų namų–tėviškės erdvių–tėvynės ir tautos suvokimas.

Žmogaus ugdymo raidoje būta įvairių tautinio auklėjimo sampratų, sukurta daugelis tautinio auklėjimo sistemų, turinčių skirtingus auklėjimo tikslus. Tačiau tautinio auklėjimo objektas visuomet tas pats – tautinė individualybė „kuriant žmogų kaip tautietį, kaip tautinį individą, <...> kaip kultūrinę prigimto tautos išsivystymo tąsą“ [ten pat, p. 69].

Tačiau tautinio ugdymo uždavinius lemia tautinė tikrovė, kuri padeda pagrindus tautiniam auklėjimui ir jį individualizuoja pagal tautos prigimtį. A. Maceina, remdamasis savais tyrimais ir kitų mokslininkų pastebėjimais, teigia, kad tautinis auklėjimas yra ne tik tautos ugdymas, bet ir ugdymas, kai tauta, atsižvelgdama į esamą tikrovę, siekia tautinio idealo.

Tautiniame auklėjime autorius išskiria dvi pagrindines auklėjimo funkcijas – išvystymą ir perteikimą. Išvystomoji tautinio auklėjimo funkcija padeda žmogaus prigimtinių galių išsiskleidimui, kuris negalimas be perteikimo funkcijos, kuri jam „atveria pasaulį ir perteikia dvasinį lobį“ [ten pat, p. 71]. Auklėjimas visuomet esti „duotųjų užuomazgų išskleidimas“. Išvystomoji ir perteikiamoji funkcijos vaiką įvesdina į tautiečio statusą tik tuomet, kai jam sudaromos sąlygos jausti į savo tautos gyvenimą, pergyvendamas savyje tautos likimą ir pasisavindamas josios sukurta kultūrą“ [ten pat, p. 73]. Tai perėmęs vaikas, žmogus „parengiamas tautos gyvenimui“.

Pilnutinė tautinė individualybė yra bendriausias tautinio auklėjimo tikslas ugdant: „tautines ypatybes, individo santykius su šiomis ypatybėmis suvokiant kultūrinį šių ypatybių vertingumą“ [ten pat, p. 75]. Pilnutinėje tautinėje individualybėje ugdomi trys esminiai asmens bruožai – tautiškumas, patriotizmas

ir nacionaliniai nusiteikimai. Visi įvardyti tautiškumui svarbūs bruožai ugdomi kūrybiškai ir pilnutinai, panaudojant visus ugdomuosius veiksnius ir veikėjus

visais įvardytais aspektais – tautiniu, patriotiniu ir nacionaliniu.

Pirminiu ir svarbiausiu tautiškumo veiksmu įvardijama šeima, turinti etninę tautos tipą, įgauna-

1 lentelė

Tautinę individualybę įtvirtinantys veiksniai [pgl. 3]

Tautiškumo bruožai	Veiksniai				
	Šeima	Mokykla	Valstybė	Bažnyčia	Kiti
Tautinės individualybės ugdymas	Vystymasis mamos išciuose; Per liaudies dainas, muziką; Per kalbą, kalbinį mąstymą; Per lopšines, pasakas, žaidimus; Per santykius su artimaisiais, aplinkiniais; Per kūrybines veiklas; Per tradicijas, papročius ir kt.	Organiškas ryšys su šeima, jai padedant arba papildant paliktas spragas, mokant vaiką padėti šeimai; Neapsiriboti vaiko ugdymu, žmogaus paskirtis – ugdyti tautos pilietį; Tautiniam auklėjimui padėtų visi mokomieji dalykai, visa lavinimo sistema, vadovaujantis mokomuoju tautiškumo principu – visi dalyko objektai „išvystytų ir tobulintų tautinę individualybę“; Tautiškumas turi sklisti iš „mokyklos aplinkos, iš vidinės ir išorinės aplinkos, iš paties mokytojo veiklų, tradicijų“	Valdymas kaip auklėjimas; Ugdomoji valstybės įtaka per valstybės valdymo aktus, dokumentus; Valdymas ne viešpatavimas, bet pagalba; Suprasti, pažinti žmogų ir veikdinti jį iš vidaus; Ne įsakytojai, o valstybės veikėjai kartu su ugdytiniais, visais žmonėmis; Tautos simboliai, tradicijos, šventės; „Žadinti tautos energiją ir tvarkyti svetimų gaivalų veržimąsi į tautos gyvenimą“	Bažnytinis veikimas visoms tautoms yra tas pats; Tautiškumas perduodamas tuo, ką ji sukuria pagal tautos būdą, papročius, pomėgius; Dalyvavimas bažnytinėse apeigose įveda vaiką į religinį tautos nusiteikimą; Bendruomeninės dvasios kūrimas	Visos organizacijos pažadina mokiniuose organišką tautos supratimą, pažadina kūrybai ir veiklai; Įjungia vaikus, jų darbus į bendrą tautos kultūrą, jos veiklą. Moko ją kurti ir tausoti; Aplinka kaip organizacija sudaro sąlygas savirealizacijos tautiniu atžvilgiu per gamtos pažinimą, kraštotyra, savanorystę, tautines akcijas
Patriotizmo ugdymas	Meilė ir pagarba šeimai nariams; Gimtiesiems „namučiams“ (gatvei), tėviškei ir kt., kurie turi tapti traukos ir meilės objektais; Istorijos, įvykiai, simboliai, pagarba jiems formuojant ryšį su namu (butu) tėviške, tauta, tėvyne	Patriotizmą ugdyti padeda visų mokomųjų dalykų programos, ypač gimtoji kalba, tautinė literatūra, „paišyba, muzika ir gimnastika“; Turėtų būti įvestas tautinės kultūros mokslas	Tautinė politika turi stabdyti svetimybę veržimąsi į tautos gyvenimą; Žadinti energiją pozityviai veiklai; Vykdėti reformas, kurių žadintų ir domintų mokinius; Vengti svetimų pradų persvaros, svetimybę męgdžiojimo; Rūpintis savaisiais, dėmesys jiems	Patriotiniame auklėjime Bažnyčia daro dvejopą įtaką: įsako tėvyne ir tautą gerbti ir mylėti; Pabrėžia pareigą ir iškelia valios svarbumą; Įtvirtina dorinius santykius su sava tauta; Pareiga ir dorinė sankcija	
Nacionalinių nusiteikimų ugdymas	Šeimos narių pozityvus nusiteikimas kitų tautų, kultūrai, įvykiams; Kartu su šeima įsijungia į kultūrinę veiklą, akcijas	Tautinės kultūros mokslas kaip „istorijos ir kultūros filosofija įvestų mokinius į tautos gyvenimą, supažindintų su tautos kultūra, su tautiniu pašaukimu ir vykdymo sąlygomis“ [ten pat, p. 85]; Tai ir būtų nacionalinis mokinių parengimas žinoti ir gerbti savo, priimti kitų kultūras; Valstybės ženklai, tautos žmonių atvaizdai, įvykių paveikslai ir kt. turi užpildyti mokyklos vidų, sudaryti tautos dvasios aurą; Mokytojo pavyzdys ir pamokymai; Mokytojo dalyvavimas tautos kultūriname, istoriniame gyvenime	Per menkas rūpinimasis savaisiais kultūriniais pradais; Kitų kultūrų įsileidimas tautos kultūrai papildyti, praplėsti, bet ne viešpatauti; „skatina kūrybines tautos galias, drausmina svetimų gaivalų įtaką – pagrindinis valstybės politikos uždavinys tautiniame auklėjime“ [ten pat, p. 90]; Patriotinis nusiteikimas, „sąmoningumas taptų patriotiniu veiklumu“ [ten pat, p. 195]	Rengia tautą antitautinėms idėjoms spręsti; Tautos vardą turi garsinti, juo didžiuotis ir „Jaimėti visuotinio reikšmingumo“	

mą jau mamos iščiose, o vėliau išreiškia per kalbą ir kalbinį mąstymą, dar vėliau – per pasakų, žaidimų periodą, jų kūrybą, toliau – per šventes, tradicijas ir t. t., kas ir padeda pamatus, užuomazgas tautiškumui.

Pirmieji patriotiniai jausmai taip pat įgyjami šeimoje: šeimos nariai, namučiai, gimtieji laukai, tėviškos erdvės tampa vaiko traukos ir meilės objektais, kurie vaikui augant plečia savo erdves per istorijas, simbolius, įvykius ir kt., ką sąmoningai suvokia, remia ir gina, nes atsiranda glaudus ryšys su tėviške, tauta, tėvyne.

Nacionaliniams nusiteikimams šeima taip pat yra svarbi, nes mato tėvų nusiteikimus, vertinimus, taip pat kartu su šeima įsijungia į įvairias veiklas, vertinant, lyginant įvairių kultūrų apraiškas.

A. Maceina išskiria keturis pagrindinius veiksnius tautiniame auklėjime – tai šeimą, mokyklą, valstybę, Bažnyčią ir kitus veiksnius. Kiekvienam veiksniumi autorius priskiria skirtingas veiklos sritis, kurias turi iš skirtingų pozicijų, skirtinguose kontekstuose įtvirtinti kaip tautinį identitetą. Svarbu tai, kad kiekvienas veiksnys vienas kitą sustiprina, išplečia, padeda subręsti ir įsitvirtinti vaikuose.

Tautinis auklėjimas, būdamas integralia pilnutinio žmogaus ugdymo dalimi, neturi tik tam skirtų priemonių ir metodų. Juos taikant suteikiamas tik tam tikras atspalvis, atsižvelgiant į tai, koks tautiškumo uždavinys sprendžiamas. Tačiau A. Maceina pažymi, kad yra priemonių, kurios turi ypatingą reikšmę tautiniame auklėjime, – tai pamokymas, įkvėpimas ir įpratimas. Aptardamas mokymo ir mokymo procesų skirtingumą, autorius teigia, kad pamokymas tampa pagrindine priemone tautiškame, patriotiškame ir nacionaliniame auklėjime.

Pamokymas visuomet siekia ne tik proto lavinimo, bet valios „veikdinimo“ su tvirta dorine nuostata tautos atžvilgiu. Tautinio pamokymo momentų galima rasti visuose dėstomuose dalykuose, kiekvienoje pamokoje, siekiant tai padaryti per natūralius, gyvenimiškus pavyzdžius dėstant dalyko turinį ir sustiprinant tai tautos, pasaulio, regiono įvykiais. Siekiant auklėjamosios įtakos, svarbu, kad būtų nepažeistos pamokymui svarbios principinės nuostatos: vaizdumas, aiškumas, paprastumas, įdomumas, trumpumas, suprantamai užbaigtas.

Įkvėpimo metodas tautiniame auklėjime svarbus tuo, kad jis įkvėpia, uždega žmogų, išskleisdamas pamokymo sukeltas užuomazgas. Įkvėpimas pažadina žmogų, tautą kūrybai, idealų siekiui.

Įpratimas tartum įžemina pamokymą ir įkvėpimą, nes paverčia tai pastoviais ugdytinių nusiteikimais. Įpratimas turi būti sąmoningas, suvokiant prasmę, pratęsimo būtinybę, nes įpratimas tautinį paprotį paverčia tautiniu įpročiu. Tautiniame auklė-

jime turi įtakos ir kiti metodai bei naudojamos priemonės: spaudos, radijo, televizijos, įstatymų leidyba ir kt. Ypač svarbūs ugdymojuožiūriu yra įstatymai. „Įstatymai kyla iš tautos ir grįžta į tautą. Tautos išsivystymas gimdo įstatymus, o šie savo ruožtu paprastai tobulina patį išsivystymą. <...> Valstybė blogai auklėtų tautą, kopijuodama įstatymus iš svetimų kodeksų arba juos kurdama pagal iš svetur atsineštas idėjas. Įstatymas turi būti ne primestas tautai iš viršaus, bet nuosekliai išsivystęs iš vidaus“ [ten pat, p. 102]. Įstatymai tampa pozityvia auklėjimo priemone tuomet, kai jie išauga iš tautos. „Įstatymai ir valstybės santvarka turi išaugti iš tautos. Tik tada jie tampa tikrai vaisinga tautinio auklėjimo priemone valstybės rankose“ [ten pat, p. 102]. Įstatymo taisyklės, elgesio normos ir t. t. išaugimas iš „apačios“ būdingas visuose tautinio auklėjimo lygmenyse (šeimos, mokyklos, valstybės, kitų veiksmų, net Bažnyčios) mokantis, diskutuojantis, susitarantis ir prisiimantis įsipareigojimus. To mokomasi pamažu, atsakingai, nepažeidžiant amžiaus ir individualių ugdytinių ypatumų, atliepiant jų poreikius ir lūkesčius konkrečiame gyvenimo ir veiklos kontekste, matant, suvokiant, praktiškai, teoriškai ir moksliniais tyrimais pagrindžiant prioritетines veiklos sritis ir „reanimuojant“ tautinį auklėjimą.

Išstudijuota A. Maceinos pateikta 1934 m. tautinio auklėjimo sistema, susipažinta su įvairių autorių tyrimo duomenimis, kurie atskleidė šiandienę tautinio auklėjimo situaciją.

Žinant ugdymo(si) praktiką, galima teigti, kad stebima daugybė panašių situacijų, kurias būtina spręsti, stiprinant tautinį auklėjimą, tautinės individualybės įtvirtinimą. Šio teiginio patvirtinimą ar paneigimą tikrinome keturių ekspertų pasisakymais standartizuoto interviu būdu. Visi ekspertai žino Lietuvos švietimo sistemą (dirba ar dirbo joje) ir atstovauja keturis lygmenis: valstybinį, savivaldybės, mokyklos vadovų ir mokytojų.

Visi ekspertai tautinio auklėjimo prioritetu neįvardijo; valstybės politikui svarbiausia buvo verslumo ugdymas; savivaldybės atstovui – darbštumo ugdymas; mokyklos vadovui – bendruomeniškumo ugdymas; mokytojams – pareiškimo ugdymas.

Ekspertai tautinio auklėjimo nesiejo samprotaudami apie šeimos pastovumą, tėvų ir vaikų atsakomybę vieni kitiems, vaikų piktumą, smurtą, patyčias, emigraciją ir t. t. Vertindami vykdomą mokyklų optimizavimo (uždarinėjimo) problemą ekspertai pasidalijo į dvi grupes – valstybinis taupumas ir ekonomiškas bei antroji pusė – mokytojų bedarbiškumas bei mokinių atsakingumo, sveikatos menkėjimas.

Aptariant tautinio auklėjimo problemų sprendimą ir nuomonių pasidalijimą, atsižvelgiant į A. Ma-

ceinos įvardytus veiksnius, ekspertų mintys valstybės, Bažnyčios, šeimos požiūriu buvo labai įvairios, bet beveik vieningos mokyklos, žiniasklaidos, organizacijų požiūriu. Tai, ką ypač akcentavo A. Maceina, – įstatymų kildinimas iš apačios, tarnystė, tautiškumo puoselėjimas, pirmenybė prieš svetimybės ir kt. – ekspertai neįvardijo kaip problemų. Šeimų atsakomybę jie mato tik tėvų užimtume, nesidomėjime vaikų elgesiu, bet nekalba apie vaikų pareigų, atsakomybės auklėjimosi, humaniškų santykių ir kt. ugdymu.

Tuo tarpu mokyklai priskiriama daugybė pareigų auklėjant, įtvirtinant tautiškumo pagrindus – meilę gimtai kalbai, tradicijoms, tautinei kultūrai, simboliams, pareigą mokyklai, tautai ir t. t.

Studijuotas A. Maceinos pedagoginis palikimas tautinio auklėjimo klausimu ir švietimo ekspertų standartizuoto interviu pasisakymai vertinant tautinio auklėjimo problemas, padėjo priėti prie šių išvadų:

- A. Maceina tautinį auklėjimą įvardija kaip pagrindinę ugdymo sritį pedagoginiame procese, nuo kurio priklauso tautos valstybės tvirtumas, įvaizdžio patrauklumas tarptautinėje erdvėje;
- tautinis auklėjimas glaudžiai susijęs ir yra priklausomas nuo visų veiksnų – šeimos, mokyklos, valstybės, Bažnyčios ir kt., taip pat veiklų integracijos, sinergijos ugdant vaikų tautinį identitetą;
- ypatingas vaidmuo skiriamas mokyklai, kuri tautiniam auklėjimui turi skirti ir sujungti visas ugdomąsias galias: mokymo turinį ir procesą, aplinkos, mokytojų, šeimos edukacinio švietimo, pareigų šeimai, aplinkai ir kt.;
- ekspertų pasisakymai leidžia manyti, kad visi tautinio auklėjimo veiksniai yra netapatūs ir todėl tautinis auklėjimas ir su tuo susijusios pasekmės (susvetimėjimas, emigracija, neatsakingumas) stiprėja, o tautinis identitetas menkėja.

Literatūra

1. Augustauskas V. Tautiškas valstybiškas pedagoginis sąjūdis. *Tautos mokykla*, 1933, Nr. 22.
2. Grigas R. Lietuvių nacionalinės tapatybės bruožai: „križės asmenybės“ ir jos tipažai. *Pedagogika*, 2010, t. 99.
3. Maceina A. *Tautinis auklėjimas*. Kaunas: Šv. Kazimiero draugijos leidykla, 1934.
4. McLaughlin T. M. *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija, 1997.
5. Paškus A. *Sąžinė*. Čikaga, 1991, p. 135–145.
6. Šalkauskis S. *Rinktiniai raštai*. II t. Vilnius, 1992.
7. Tautinio auklėjimo reikalu. *Mokykla ir gyvenimas*, 1931, Nr. 1 (82).

Summary

Marija Barkauskaitė

THE IDEAS OF NATIONAL UPBRINGING BY A. MACEINA IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The paper focuses on the writings of pedagogue Antanas Maceina concerning the issues of national upbringing while upbringing national self – consciousness of a person. The article aims at exploration of different approaches to national upbringing during different epochs.

This paper aims at analysing and distinguishing main factors of national upbringing in the heritage of A. Maceina pedagogy, emphasizing the use of education opportunities in modern educating / training process.

The methods of scientific research: scientific analysis of A. Maceina work “National upbringing” (1934) and his scientific articles, interpretation and the discussion of standardized conversation with four informants.

After having analysed the pedagogical inheritance of A. Maceina in the context of national upbringing and data of standardized interviews of education experts who were interviewed about the issues of national upbringing it is possible to arrive at the following conclusions:

- A. Maceina identifies national upbringing as the main educational field in the educational process on which depends the strength of the nation, and its image in the international area;
- the strength of upbringing depends on all of the factors – family, school, state, church, and other factors, integration of activities, synergy in developing national identity for children;
- a particular attention is paid to school which has to bring together all educational resources, such as educational programmes and study contents, educational resources of environment, family, teachers, family education, responsibilities and duties towards family, environment etc.;
- the interviews with the experts suggest that the attitudes from the point of view of all factors to national upbringing are different, therefore, national upbringing and the consequences of it (alienation of people, emigration, lack of responsibility) is increasing whereas national identity is decreasing.

Keywords: race, homeland, nation, national identity, national upbringing.

*Lietuvos edukologijos universitetas
2012 m. rugsejo mėn.*

Copyright of Pedagogy Studies / Pedagogika is the property of Vilnius Pedagogical University and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.